

- 37 Державна капела ім. М. Лисенка // Боротьба. — 1919. — 27 червня.
38 Музична драма // Там само, — 15 липня.
39 Волок М. Про пісню, думу та кобзарів // Більшовик — 1920. — 2 листопада.
40 Відкриття робітничого клубу // Боротьбист — Полтава, 1919. — 23 грудня; Діяльність Музикально-театральної секції // Боротьба. — Херсон, 1919. — 28 червня.
41 Лист до редакції // Боротьба. — Катеринослав, 1920. — 1 лютого.

Вівсяна І.А.

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ЯК ФАКТОР ДУХОВНОГО ЄДНАННЯ ГАЛИЧАН ТА НАДДНІПРЯНЦІВ У 1918-1920 РОКАХ

Пісенна творчість народу має великий вплив на формування національної психології та історичної самосвідомості. У становленні української музичної культури на початку ХХ століття та особливо в період національної революції пісня відіграла особливу роль. Як відзначав відомий музичний діяч О. Кошиць, вона “мала завжди у своєму підкладі творчість нашого народу, як ґрунт національний та дороговказ національного напрямку (щоб бути музикою українською по суті, а не територіально)”¹. Перші паростки національно-культурного відродження по обох берегах Збруча у ХІХ ст., перші кроки до найвищої мети - створення єдиної соборної української держави - у ХХ столітті проявлялись саме у пісні. Пісня єднала у одній шерензі “східняків” та “західняків” і до бою, і до натхненної державницької праці.

На Придніпрянщині традиційно було розвинуте професійне музичне мистецтво. Українська пісня завдяки

таланту М.В. Лисенка та його послідовників К.Стеценка, М.Леонтовича, Я.Степового, П.Сениці, Я.Яциневича та інших досягла вершин майстерності і стала в рівень зі світовими зразками. Серед вокальної музики найбільший суспільний інтерес викликали хорові концерти. Продовжуючи просвітительську традицію XIX ст., композитори і хормейстери у 1919-1920 рр. зважились на ризиковану в умовах пересування фронтів та отаманських загонів мандрівну концертну діяльність².

Західно-українська музика, особливо професійна пісенна творчість, яка пройшла нелегкий шлях свого становлення в XIX ст., досягла з початком нового століття значних успіхів. Про це засвідчили кращі твори А.Вахнянина, О.Нижанківського, С.Людкевича, Г.Топольницького. Особливе місце у цьому ряді митців посідав Д.Січинський, який був фундатором багатьох філіалів співацького товариства "Боян", організатором селянських хорів та диригентом. Закоханість у багатоголосий спів та специфічні умови українського музичного життя в Галичині стимулювали творчу діяльність композитора у хоровій галузі³. Не дивлячись на яскраві зразки вокальної творчості, все ж галицька музична школа продовжувала ще формуватись. За зразок брались як твори європейської класики, так і досягнення наддніпрянських композиторів. Наддніпрянець В.Андрієвський, згадуючи свою участь в 1919 році у станіславському відділенні товариства "Боян", зауважував: "хоровий спів у нас на Наддніпрянщині стояв незрівняно вище, мені хотілося, щоб Галичане навчилися від нас хорової техніки, а головне нюансівки, чим так славляться наші хори і наші диригенти"⁴.

Хоча в професіоналізмі галицький спів поступався, проте переважав масовістю та активністю народної творчості. Важливі кроки в духовному єднанні обох гілок українського народу зробили Українські Січові

стрільці. Існування січового руху неможливо уявити без пісні. Його засновник К.Трильовський у 1900 р. написав перший марш “січовиків”, де вказав на спільне козацьке коріння усього українського народу⁵. З постанням Легіону УСС цілком оформився особливий вид народної музичної творчості –стрілецькі пісні. Вони народжувались у походах та в періоди відпочинку між боями стрілецькими поетами і композиторами та за короткий час охопили всю Україну. Багато пісень створено під час походу УСС на Велику Україну в 1918 році. Були це в більшості пісні про кохання (“Мав я раз дівчиноньку”, “Їхав стрілець на війноньку”, “Зажурились галичанки” та багато інших), що сприймалися населенням Степової України як давні народні та облетіли всю етнографічну територію⁶. Пісні, створені в стрілецькому війську Р.Купчинським, Л.Лепким, М.Гайворонським, М.Ірчаном, Ю.Шкрумеляком, В.Бобинським та поза межами війська – О.Маковеєм, І.Франком, В.Лебедовою, К.Трильовським, Б.Лепким, О.Колесою, а також перероблені стрільцями твори Ю.Федьковича, М.Кропивницького, О.Маковея, М.Вороного пройшли тривалий шлях апробації широкими народними масами. До обробки стрілецьких пісень звертались такі композитори, як К.Стеценко, М.Леонтович, С.Людкевич, Л.Ревуцький, В.Барвінський, О.Кошиць, М.Вериківський та інші, стверджуючи тим самим їх народність і водночас сприяючи подальшій популяризації.

З 1918 р. в Центральній Україні великої популярності набули пісні січових стрільців “Червона калина”, “Чуєш, брате мій”, “Ой ви стрільці січовії”, які співались у численних варіантах та переробках. А в Галичині широко зазвучали “Побратався сокіл”, “Розпрягайте, хлопці, коней”, “За світ встали козаченьки” тощо. Свого апогею національно-патріотична пісенна стихія досягла під час святкування Злуки Соборної України 22 січня 1919 року.

У Києві на Софіївській площі співав тисячоголосий об'єднаний хор під керівництвом К.Стеценка "Ще не вмерла Україна", "Вічний революціонер", "Молитву", "За Україну".

Утворення української державності у вирі революції сприяло поширенню та професіоналізації музичного мистецтва. У період Директорії УНР музика, як і інші мистецтва, сприяла всебічній українізації суспільства. Зокрема, це проявлялося в державній підтримці музично-громадського життя, пропаганді української музичної продукції, створенні музично-освітніх закладів та спеціалізованих кафедр при державних університетах, забезпеченні україномовним репертуаром численних хорових колективів (розгортання перекладацької та видавничої справи, комплектація "зразкової хорової бібліотеки"⁷), підтримці відомих митців та початківців, фінансуванні музично-культурних заходів з боку держави та кооперативних організацій.

Державно-адміністративним органом при Директорії, що регулював музичну сферу, був Музичний відділ Головного Управління Мистецтва і Національної Культури (ГУМІНК) при Міністерстві народної освіти. В січні 1919 р. відділ нараховував 16 осіб. Очолював його Я.Акименко, а згодом К.Стеценко. Відділ складався з секцій: педагогічної (К.Стеценко), організації хорів (О.Приходько), літографічної (Ю.Вінцковський) та етнографічної (О.Кошиць)⁸. Основними напрямками роботи відділу були заснування основних державних закладів музичної освіти та практики, складання програм і методик викладання співу (К.Стеценко є автором "Програми навчання співу для Єдиної трудової школи", "Початкового курсу нотного співу", "Методики шкільного співу") та розробок стосовно ролі та значення пісенної спадщини у патріотичному вихованні. Відділ розробив законопроекти про заснування та державну підтримку

Державного Симфонічного Оркестру ім. М.В.Лисенка ⁹, Музично-Драматичного Інституту ім. М.В.Лисенка ¹⁰, музичної школи в Кам'янці-Подільському та музичного факультету при Кам'янець-Подільському Державному Університеті, кобзарської школи.

Найбільшим досягненням цього періоду є організація Української республіканської капели. Виплекана О.Кошицем в студентському хорі Київського університету ідея показати світові здобутки української музики набула особливої актуальності з утворенням української держави. З проектом організації капели виступив за часів української держави В.Дорошенко, але його реалізація стала можливою вже на початку 1919 року.

Комплектація капели викликала суперечку між членами Директорії та урядом. 24 січня 1919 р. Директорією був прийнятий закон про утворення капели ¹¹ та наказ Музичному відділу, щоб капела складалась "з інтелігентних національно свідомих сил... з числа урядовців". Міністр освіти І.Огієнко категорично не погодився з таким методом відбору та вказав, що "капелу краще набирати на принципі вільної згоди" ¹². Було оголошено конкурс співаків, в результаті якого до капели було прийнято "сто прекрасних голосів". К.Стеценко доповідав у березні 1919 року, що капела "від'їхала 24-го цього березня за кордон для артистичної подорожі по Західній Європі. В своєму складі Капела має 80 чоловік артистів-співаків (20 душ має бути добрано в Галичині), канцелярію з 7 чоловік... і Дірекцію з 5 чоловік... Музичним відділом і Дірекцією Капели вжиті були всі заходи, щоб... подорож ця відбулась в можливих і сприятливих обставинах" ¹³. Капела виїхала до Станіслава, тодішньої столиці ЗОУНР, що дало можливість краще порозумітись галичанам та наддніпрянцям. Члени співоцького товариства "Боян" приклали всіх зусиль, щоб якнайкраще зустріти дорогих гостей.

У Станіславі капела дала свої перші концерти у квітні 1919 р., на яких були присутні високі державні чини: член Директорії Ф.Швець та колишній прем'єр-міністр В.Чехівський. Зал міського театру ім. Монюшка завжди був переповнений. Андрієвський пригадував: “на другім концерті Кошиць дістав від Станіславського Бояна лавровий вінок. Се був щасливий почин: з легкої руки Станіславців Капеля здобула собі лаври від цілої Європи!.. Говорилося палкі промови, похвали і привіти – тоді справді відчувалася кривна звязь і щира приязнь між обома частинами нашого народу. І тут заслуги Капелі були значні...”. Подорож капели по Західній Європі супроводжувалась захопленими відгуками преси, які передруковувались і українськими виданнями та пробуджували в українців почуття гордості за власну культуру. На початку 1921 року в одній французькій газеті писалось: “український хор не тільки досяг своєї поважної мети, давши докази античної цивілізації України, багатой чудовим національним фольклором, що підтверджує високу культуру раси; він дав більше – приклад незвичайної досконалости, надзвичайний, спадщинний музичний смак”¹⁴.

Крім капели як організації загальнодержавного значення, виникало багато хороших колективів, які спільною українською піснею поєднували братів з обох берегів Збруча. Перший національний хор, який вітав Директорію при її тріумфальному в'їзді в Київ та на базі якого створювалася республіканська капела, не припинив своєї діяльності і після залишення українською владою столиці. Київська молодь згуртувалася у березні 1919 р. у “Український національний хор м. Києва”, який поставив своїм завданням “студіювання і поширення серед широких кол громадянства українського народної та штучної пісні”¹⁵.

В м.Кам'янець-Подільському теж було засновано

Український Національний хор. В квітні 1919 р. уряд УНР перебував у м.Рівне, де урядовці за власною ініціативою організували церковний хор¹⁶, а згодом разом з ініціативною групою міщан почали організацію національного хору¹⁷. У червні, вже в Кам'янці-Подільському, продовжувався запис до Українського національного хору, організовано також селянсько-робітничий хор (диригент Весядовський)¹⁸. Цілком очевидно, що значну частину хорових колективів становили біженці з Галичини.

В умовах неперервних боїв з більшовиками та денікінцями, а згодом і з поляками українська пісня мала особливе значення – вона мала надихати на подвиг, зміцнювати патріотичні почуття. Вже 25 січня 1919 р. Міністерство народної освіти отримало повідомлення такого змісту: “Щоби піднести рідну пісню серед війська до належної висоти і дати змогу самим козакам приймати близьку участь в утворінні рідної Української пісні і взагалі провадити вільний час немарно, а цінно використовуючи його в культурнім напрямі – Культурно-Просвітній Відділ Інформаційного Бюро Армії У.Н.Р. згідно дозволу Голови Бюро п.Григор'єва закладає в м.Київі “Співочий Козацький дім””¹⁹.

18 червня 1919 р. К.Стеценко зайняв пост “Головноуповноваженого по організації народних хорів та капел для фронту і тилу на території України, зайнятої Українським Республіканським Військом”. Справа проводилась під керівництвом Міністерства преси і пропаганди. До праці по організації хорів були залучені кращі сили, зокрема член Трудового Конгресу С.Шишківський, з лав Української Галицької армії прийшли Н.Нижанківський, М.Гайворонський, Р.Придаткевич, а також член Української Національної Ради в Галичині М.Левицький.

Закон “Про мобілізацію літературних, наукових, ар-

тистичних і технічних сил України” від 4 липня 1919 р. оголосив, що мобілізації підлягають співаки та організатори народних хорів ²¹. Відповідно до цього закону К. Стеценко з 21 липня проводить мобілізацію всіх хорів, які знаходились в м. Кам’янці-Подільському. С. Шишківський та М. Бесядовський мали організувати з них один “зразковий хор”. В організації співочих товариств того часу вдало поєднувались високий професіоналізм наддніпрянців і національна активність галичан.

До репертуару хорів входили переважно народні пісні. Про усвідомлення важливості української пісні у патріотичному вихованні вояків свідчить наказ Головної Державної Інспектури Військ УНР (колегіального політичного органу об’єднаних українських армій) від 10 вересня 1919 р.: “... Армія наша повинна бути національно свідомо й пісні її повинні бути тільки народні. Рішуче наказую наперед всім Державним Інспекторам гостро стежити за тим, щоби в частинах нашої армії вживалися лише українські національні пісні” ²². Із захопленням зустріли в Кам’янці-Подільському та в частинах війська УНР кобзаря Василя Ємця, “що згуками бандури почав воскрешати українського козака” ²³.

Прикладом турботи української влади про молодих співацьких талантів може слугувати доля Михайла Голинського. Уродженець Прикарпаття, родич М. Черемшини, він навчався співу у відомого львівського професора Ч. Заремби. Проте успішному навчанню перешкодила світова війна. З 1914 р. Голинський перебував у рядах австрійської армії, а з 1919 р. він стрілець УГА. Він продовжував співати на благодійних концертах Червоного Хреста, вражаючи слухачів прекрасним голосом ²⁴. В лютому 1920 р. Іван Огієнко як Головноуповноважений уряду УНР в Кам’янці-Подільському видав грошову допомогу М. Голинському “на науку співу в Італії” ²⁵. Співак пізніше прославився на оперних сценах Польщі,

Радянської України, США та Канади ²⁶.

В роки національно-демократичної революції закла-далися основи майбутнього об'єднання всіх частин ук-раїнського народу в єдиній соборній незалежній Укра-їні. Принциповою прикметою тодішнього музичного життя було глибоке усвідомлення спільності історико-культурних коренів, успадкована від попереднього по-коління передової української інтелігенції. Це був час активної співпраці галичан і наддніпрянців у лоні рід-ної культури. Українська пісня єднала їх тоді і продов-жує єднати досі, незважаючи на всі негаразди та перип-етії ХХ століття.

ПРИМІТКИ

- ¹ Кошиць О. Про українську пісню й музику. – К., 1993.
- ² Історія української музики: в 6 т. – Т.4. 1917–1941. – К., 1992.
- ³ Там само. – Т.3. Кінець ХІХ–початок ХХ ст. – К., 1990.
- ⁴ Андрієвський В. З минулого. – Т.2. – Ч.2. – Берлін, 1923.
- ⁵ Литвин М.Р., Науменко К.Є. Українські Січові Стрільці. – К., 1992.
- ⁶ Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918. // Дзвін. – 1993. – №4–6.
- ⁷ Вісник державних законів для всіх земель Української Народно-ї Республіки. – 1919. – вип.11. – 27 лютого.
- ⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управ-ління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3689. – Оп.1. – Спр.24.
- ⁹ Там само. – Ф.2582. – Оп.1. – Спр.15. – Арк.15; Вісник... – вип.26. – 25 липня. – С.188.
- ¹⁰ Вісник... – вип.10. – 20 лютого. – С.75.
- ¹¹ Там само. – вип.8. – 18 лютого. – С.61.
- ¹² ЦДАВО України. – Ф.2582. – Оп.1. – Спр.7. – Арк.18.
- ¹³ Щербаківський В. Олександр Антонович Кошиць. – Лон-дон, 1955.
- ¹⁴ ЦДАВО України. – Ф.3689. – Оп.1. – Спр.29. – Арк.1-13в.
- ¹⁵ Вісник... – вип.12. – 2 березня. – С.91.
- ¹⁶ Вільна Україна (Рівне). – 1919. – 13 квітня.

- 17 Там само. – 26 квітня.
- 18 Громада (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 15,18 червня.
- 19 ЦДАВО України. – Ф.3689. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.5.
- 20 ЦДАВО України. – Ф.1113. – Оп.2. – Спр.1.
- 21 Вісник... – вип.23. – 14 липня. – С.168.
- 22 Україна. – 1919. – 25 вересня.
- 23 Там само. – 19 серпня.
- 24 Білон П. Спогади. – Ч.1. – Пітсбург,1952.
- 25 Огієнко І. Рятування України. На важкій службі своєму народові. – Вінніпег,1968.
- 26 Менх-Яросевич Л. Українські співаки на польських оперних сценах.//Дзвін. – 1996. – №8. – С.107-119.